

Kazimierz J. Leżak

Q

&

A

**Postępowanie
karne
przed
egzaminem**

Wolters Kluwer

LEGENDA

pytanie

wyjątek od zasad czy reguł

najważniejsze informacje

norma prawna

niezbędna wiedza

literatura

zob. wcześniej opisane zagadnienia

orzecznictwo

Postępowanie karne **przed egzaminem**

Kazimierz J. Leżak

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r.
(Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)

Karta Praw Podstawowych UE – Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016 r., s. 389)

k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny
(Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.)

k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny
(Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)

k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy
(Dz.U. z 2022 r. poz. 859 ze zm.)

k.k.w. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy
(Dz.U. z 2021 r. poz. 53 ze zm.)

Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.
(Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego
(Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.)

k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy
(Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)

MPPOiP – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r.
(Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)

pr.prok. – ustawa z 28.01.2016 r. – Prawo o prokuraturze
(Dz.U. z 2022 r. poz. 1247 ze zm.)

p.u.s.p. – ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych
(Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 ze zm.)

ustawa o Trybunale Stanu – ustawa z 26.03.1982 r. o Trybunale Stanu
(Dz.U. z 2022 r. poz. 762)

u.ś.kor. – ustawa z 25.06.1977 r. o świadku koronnym
(Dz.U. z 2016 r. poz. 1197)

Orzecznictwo i czasopisma

OSNKW – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa

PiP – Państwo i Prawo

Prok. i Pr. – Prokuratura i Prawo

Organy, instytucje i inne

ABW – Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego

AW – Agencja Wywiadu

CBA – Centralne Biuro Antykorupcyjne

ETPC – Europejski Trybunał Praw Człowieka

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

SA – Sąd Apelacyjny

SKW – Służba Kontrwywiadu Wojskowego

SN – Sąd Najwyższy

SWW – Służba Wywiadu Wojskowego

TK – Trybunał Konstytucyjny

SPIIS TREŚCI

4	WYKAZ SKRÓTÓW
9	ROZDZIAŁ I Zagadnienia ogólne
26	ROZDZIAŁ II Postępowanie mediacyjne
30	ROZDZIAŁ III Zasady procesu karnego – zagadnienia ogólne
40	1. Zasady wszczęcia procesu
47	2. Zasady prowadzenia procesu karnego
65	3. Zasady postępowania dowodowego
78	4. Zasady gwarancyjne oskarżonego
91	ROZDZIAŁ IV Warunki dopuszczalności procesu
111	ROZDZIAŁ V Organy postępowania karnego
137	ROZDZIAŁ VI Uczestnicy postępowania karnego
164	ROZDZIAŁ VII Czynności procesowe
206	ROZDZIAŁ VIII Dowody. Zagadnienia ogólne
245	ROZDZIAŁ IX Dowody. Poszczególne czynności dowodowe
247	1. Czynności poszukiwawcze
258	2. Czynności ujawniające dowody
270	3. Czynności kontrolujące dowody
272	ROZDZIAŁ X Środki przymusu procesowego
298	ROZDZIAŁ XI Środki zapobiegawcze

328	ROZDZIAŁ XII Postępowanie przygotowawcze
357	ROZDZIAŁ XIII Postępowanie przed sądem pierwszej instancji
405	ROZDZIAŁ XIV Postępowanie odwoławcze. Zagadnienia ogólne
433	ROZDZIAŁ XV Postępowanie odwoławcze. Zwyczajne środki zaskarżenia
440	ROZDZIAŁ XVI Nadzwyczajne środki zaskarżenia
457	ROZDZIAŁ XVII Postępowania po uprawomocnieniu się orzeczenia
470	ROZDZIAŁ XVIII Postępowania szczególne
482	ROZDZIAŁ XIX Przejęcie i przekazanie ścigania. Ekstradycja. Europejski nakaz aresztowania (ENA). Przejęcie i przekazanie orzeczeń do wykonania
496	ROZDZIAŁ XX Koszty procesu
504	LITERATURA

Zagadnienia ogólne

Q

Co to jest proces karny?

Proces karny to zespół prawnie uregulowanych czynności organów państwa i innych uczestników postępowania, o określonej sekwencji, wzajemnych związkach i zależnościach, dla osiągnięcia określonych celów¹.

Q

Jak wyjaśniać istotę procesu karnego?

Istotę procesu karnego należy wyjaśniać z uwzględnieniem wielu jego cech. Do elementów składających się na istotę procesu karnego zalicza się następujące jego charakterystyczne cechy:

- proces karny jest działalnością niezależnego sądu, współdziałających z nim organów ścigania karnego oraz wszelkich innych uczestników postępowania karnego;
- jest to działalność uregulowana przez przepisy prawa karnego procesowego;
- działalność procesowa przebiega w ramach stosunków procesowych;
- proces karny jest podejmowany i prowadzony w określonym celu².

1. Tak J. Skorupka [w:] *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018, s. 27. Por. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2018, s. 20 oraz M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1973, s. 7. Zob. S. Śliwiński, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 1936, s. 8.

2. Zob. np. S. Śliwiński, *Proces karny. Zasady ogólne*, Warszawa 1948, s. 48 i n.

Q**Co to jest postępowanie karne?**

Postępowanie karne może oznaczać:

- ▶ krótsze odcinki przebiegu procesu karnego (np. postępowanie przygotowawcze, odwoławcze) lub
- ▶ szczególne odmiany procesu karnego (np. postępowanie prywatnoskargowe, nakazowe), bądź też
- ▶ przebiegi procesu karnego wyróżnione według innych kryteriów (np. postępowanie dowodowe).

Q**Jakie znaczenie ma prawne uregulowanie czynności organów państwa i innych uczestników postępowania?**

Prawne uregulowanie działalności procesowej, tj. zachowań poszczególnych uczestników procesu, pozwala na:

- ▶ ustalenie, czy mamy do czynienia z działalnością **procesową**, tj. w ramach procesu karnego (bo opisaną przez przepisy), czy **poza procesem karnym** (bo podejmowaną niezgodnie z przepisami);
- ▶ zapewnienie prawidłowych i skutecznych sposobów ścigania przestępstw;
- ▶ wyeliminowanie dowolności w działaniu organów procesowych;
- ▶ stworzenie systemu gwarancji procesowych, w szczególności określenie pozycji procesowej poszczególnych uczestników procesu karnego.

Q**Co jest przedmiotem procesu karnego?**

Przedmiotem procesu karnego jest kwestia popełnienia przestępstwa, a w dalszej kolejności problem odpowiedzialności karnej i ewentualnie odpowiedzialności cywilnej określonej osoby za zarzucone jej przestępstwo³.

3. Zob. M. Cieślak, *O pojęciu przedmiotu procesu karnego i w sprawie tzw. „podstawy procesu”*, PiP 1959/8–9, s. 333; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, s. 27.

Czym charakteryzuje się przedmiot procesu karnego?

Przedmiot procesu karnego powinien być:

- niezmienny,
- niepodzielny⁴.

Co oznacza niezmiennność przedmiotu procesu karnego?

Niezmiennność przedmiotu procesu karnego oznacza, że musi zachodzić tożsamość między czynem zarzuconym oskarżonemu w akcie oskarżonego a czynem przypisanym mu w wyroku. Innymi słowy czyn, za który dana osoba została skazana, musi być tym samym czynem, o który została oskarżona. Inaczej rzecz ujmując, skazanie musi odnosić się do tego samego zdarzenia faktycznego.

Uwaga! Wyjście poza granice tożsamości czynu w postępowaniu sądowym oznacza wyjście poza granice oskarżenia.

Granice oskarżenia wyznacza czyn zarzucony aktem oskarżenia, a zatem pewne zdarzenie historyczne, które zostało poddane pod osąd, stanowiące tzw. podstawę faktyczną sprawy⁵.

Przedmiotowe granice procesu określa zdarzenie faktyczne, które oskarżyciel opisał w akcie oskarżenia w formie zarzutu, podając także naruszony, jego zdaniem, przepis ustawy karnej. Sąd nie jest przy tym związany ani samym opisem, ani też kwalifikacją prawną tego czynu wskazaną przez oskarżyciela, wiąże go natomiast czyn jako zdarzenie faktyczne i tych granic przekroczyć już nie może. Stąd też wyjście poza ramy oskarżenia mogłoby nastąpić tylko wtedy, gdyby w grę wchodziło przyjęcie – oprócz znamion czynu zarzucanego w akcie oskarżenia – ponadto innych zdarzeń lub znamion czynu w stosunku do czynu

4. Zob. szerzej M. Cieślak, *Polska procedura karna...*, s. 273 i n.

5. Zob. *Kodeks postępowania karnego*, t. I, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX 2022, art. 399, teza 6 i n.

zarzucanego (rozszerzenie jego zakresu) albo zastąpienie go zupełnie innymi znamionami. Nie może natomiast być mowy o wyjściu poza granice oskarżenia wówczas, gdy w wyniku postępowania dowodowego i dokonywanych ustaleń sąd przyjmie węższy zakres znamion czynu, niż to zarzucono w akcie oskarżenia, eliminując znamiona lub łągódząc ich postać (wyrok SN z 21.09.2006 r., V KK 10/06, LEX nr 196961).

Kiedy brak jest tożsamości czynu zarzucanego i przypisanego oskarżonemu?

W doktrynie procesu karnego wypracowano **negatywne kryteria**, na podstawie których można ustalić, czy zachodzi brak tożsamości między czynem zarzucanym i przypisanym oskarżonemu⁶. Dzieje się tak, gdy:

- nastąpiła zmiana osoby sprawcy, gdyż ustalono, że przestępstwo popełnił kto inny;
- nastąpiła zmiana dobra prawnego (przedmiotu ochrony);
- nastąpiła zmiana osoby pokrzywdzonego i jednocześnie wystąpiła jakakolwiek (dowolna) różnica dotycząca miejsca, czasu, przedmiotu wykonawczego lub ustawowych znamion czynu;
- nie doszło do zmiany pokrzywdzonego, ale ujawniły się cztery różnice (wszystkie jednocześnie) dotyczące miejsca, czasu, przedmiotu wykonawczego i ustawowych znamion czynu.

Kwestia zachowania tożsamości czynu jest ocenna i wymaga każdorazowo dokonania analizy okoliczności konkretnej sprawy, co trafnie podniósł Sąd Najwyższy:

1. Nie można jednak sformułować uniwersalnej reguły pozwalającej zawsze na przypisanie popełnienia przestępstwa paserstwa w miejsce zarzucanego przestępstwa kradzieży.

6. Zob. M. Cieślak, *Polska procedura karna...*, s. 278–279. Na temat tożsamości czynu i kryteriów wyznaczenia tożsamości czynu zob. szerzej M. Rogalski, *Przesłanka powagi rzeczy osądzonej w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 211 i n.

2. W sytuacji, gdy w akcie oskarżenia zarzucano kradzież, a w wyroku przypisano popełnienie paserstwa, to w zależności od okoliczności konkretnej sprawy możliwe będzie stwierdzenie, że wykroczone poza granice aktu oskarżenia, albo uznanie, że nie doszło do wyjścia poza te granice. Kluczowe znaczenie dla dokonania takiej oceny będzie miało zbadanie, czy czyn przypisany mieści się w podstawach faktycznych aktu oskarżenia (postanowienie SN z 5.09.2019 r., I KZP 6/19, OSNKW 2019/9, poz. 53).

Q

Czy niezmiennność przedmiotu procesu karnego ma charakter bezwzględny?

W postępowaniu przygotowawczym niezmiennność przedmiotu procesu ma charakter względny.

§

Zgodnie z art. 314 zdanie pierwsze k.p.k., jeżeli w toku śledztwa okaże się, że podejrzanemu należy zarzucić czyn nieobjęty wydanym uprzednio postanowieniem o przedstawieniu zarzutów albo czyn w zmienionej w istotny sposób postaci lub też, że czyn zarzucany należy zakwalifikować z surowszego przepisu, wydaje się niezwłocznie nowe postanowienie, ogłasza się je podejrzanemu oraz przesłuchuje się go.

W postępowaniu sądowym niezmiennność przedmiotu procesu ma charakter bezwzględny. Na etapie postępowania sądowego możliwe jest jedynie rozszerzenie przedmiotu procesu karnego.

§

Zgodnie z art. 398 § 1 k.p.k., jeżeli na podstawie okoliczności, które wyszły na jaw w toku rozprawy, oskarżyciel zarzucił oskarżonemu inny czyn oprócz objętego aktem oskarżenia, sąd może za zgodą oskarżonego rozpoznać nowe oskarżenie na tej samej rozprawie, chyba że zachodzi konieczność przeprowadzenia postępowania przygotowawczego co do nowego czynu.

Q**Jakie są skutki zaistnienia braku tożsamości czynu?**

Skutki braku tożsamości czynu są różne i zależą od etapu, na jakim postępowanie karne się znajduje, i przyczyn braku tożsamości czynu.

Postępowanie przygotowawcze		Postępowanie sądowe	
↓ ↓		↓ ↓	
wydanie postanowienia o zmianie zarzutów – gdy zostanie ustalone, że postępowanie dotyczy innego czynu	wydanie postanowienia o umorzeniu postępowania – gdy zostanie ustalone, że sprawa dotyczy innej osoby	wydanie postanowienia o umorzeniu postępowania – gdy brak tożsamości czynu zostanie stwierdzony przez sąd przed rozpoczęciem przewodu sądowego	wyrok umarzający postępowanie – gdy brak tożsamości czynu zostanie stwierdzony przez sąd przed rozpoczęciem przewodu sądowego (na rozprawie)

Opracowanie własne.

Q**Czy zmiana kwalifikacji prawnej czynu stanowi zmianę przedmiotu procesu?**

Nie stanowi zmiany przedmiotu procesu karnego odmienna ocena prawna czynu zarzuconego oskarżonemu w akcie oskarżenia. Warunkiem jest jednak to, aby zmieniona kwalifikacja odnosiła się do tego samego czynu (tego samego zdarzenia faktycznego)⁷.

§

Zgodnie z art. 399 § 1 k.p.k., jeżeli w toku rozprawy okaże się, że nie wychodząc poza granice oskarżenia, można czyn zakwalifikować według innego przepisu prawnego, sąd uprzedza o tym obecne na rozprawie strony.

Q**Co oznacza niepodzielność przedmiotu procesu karnego?**

Niepodzielność przedmiotu procesu karnego oznacza, że niedopuszczalne jest orzekanie o fragmentach tego samego przedmiotu

7. Szerzej o problematyce zmiany kwalifikacji prawnej czynu zob. J. Bafia, *Zmiana kwalifikacji prawnej czynu w procesie karnym*, Warszawa 1964.

w różnych procesach karnych⁸. Dyrektywa niepodzielności procesu odnosi się głównie do postępowania sądowego i obejmuje niepodzielność podmiotową oraz przedmiotową.

- Łączność podmiotową wyraża art. 33 § 1 k.p.k., zgodnie z którym, jeżeli tę samą osobę oskarżono o kilka przestępstw, a sprawy należą do właściwości różnych sądów tego samego rzędu, właściwy jest sąd, w którego okręgu najpierw wszczęto postępowanie przygotowawcze.
- Z kolei łączność przedmiotową reguluje art. 34 § 1 i 2 k.p.k., stanowiąc, iż sąd właściwy dla sprawców przestępstw jest również właściwy dla pomocników, podżegaczy oraz innych osób, których przestępstwo pozostaje w ścisłym związku z przestępstwem sprawcy. Jeżeli postępowanie przeciwko nim toczy się jednocześnie (§ 1), wówczas sprawy wymienionych osób powinny być połączone we wspólnym postępowaniu (§ 2).

Wyjątek: Dyrektywa niepodzielności przedmiotu procesu doznaje ograniczenia, jeżeli zachodzą okoliczności utrudniające rozpoznanie sprawy, co do tego samego przedmiotu.

Zob. art. 34 § 3 k.p.k., zgodnie z którym, jeżeli zachodzą okoliczności utrudniające łączne rozpoznanie spraw, o których mowa w § 1 i 2, można wyłączyć i odrębnie rozpoznać sprawę poszczególnych osób lub o poszczególne czyny; sprawa wyłączona podlega rozpoznaniu przez sąd właściwy według zasad ogólnych.

Jakie wartości stanowią aksjologiczną podstawę procesu karnego? Aksjologicznych podstaw procesu karnego należy poszukiwać w przepisach Konstytucji RP. Tworzą je cztery podstawowe wartości⁹:

1) sprawiedliwość

zob. art. 2 Konstytucji RP: Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej; w odniesieniu do procesu karnego zob. art. 45

8. M. Cieślak, *Polska procedura karna...*, s. 281–282.

9. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 40–41.

ust. 1 Konstytucji RP: Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd;

2) **prawda**

zob. treść Preambuły do Konstytucji RP;

3) **wolność**

zob. art. 31 Konstytucji RP: (ust. 1) Wolność człowieka podlega ochronie prawnej; (ust. 2) Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje;

4) **przyrodzona godność człowieka**

zob. art. 30 Konstytucji RP: Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

Jaki jest cel procesu karnego?

Celem procesu karnego jest **wyobrazony rezultat**, do którego proces zmierza¹⁰. Cele procesu karnego można ujmować dogmatycznie, czyli jako cele wyodrębnione przez doktrynę procesu karnego, oraz normatywnie, czyli jako cele wskazane w ustawie (Kodeks postępowania karnego).

Jaki jest cel procesu karnego w ujęciu dogmatycznym?

Proces karny ma przed sobą podwójny cel¹¹:

- ▶ **po pierwsze**, chodzi o osiągnięcie stanu sprawiedliwości karnomaterialnej, czyli doprowadzenie do prawidłowego zastosowania normy prawa karnego materialnego, a niekiedy i normy prawa cywilnego;

Sprawiedliwość karnomaterialna wyraża się w tym, że do odpowiedzialności karnej może zostać pociągnięty jedynie sprawca przestępstwa, któremu udowodniono popełnienie przestępstwa.

10. Zob. M. Cieślak, *Polska procedura karna...*, s. 8–9.

11. Zob. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, s. 23–25.

- **po drugie**, celem procesu karnego jest osiągnięcie stanu sprawiedliwości proceduralnej, przez co należy rozumieć takie ukształtowanie przepisów prawa karnego procesowego, które pozwoli na sprawiedliwe rozstrzygnięcie o przedmiocie procesu.

Sprawiedliwość proceduralna wyraża się poprzez sprawiedliwe rozstrzygnięcie sprawy, czyli takie, które nastąpi na podstawie przepisów procesowych ukształtowanych według określonych wymogów¹².

Q

Jakie są ustawowe (kodeksowe) cele procesu karnego?

Ustawowe cele procesu karnego zostały wskazane w **art. 2 § 1 k.p.k.**, wedle którego przepisy niniejszego Kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby:

- sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności;
- przez trafne zastosowanie środków przewidzianych w prawie karnym oraz ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa, osiągnięte zostały zadania postępowania karnego nie tylko w zwalczaniu przestępstw, lecz również w zapobieganiu im oraz w umacnianiu poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego;
- uwzględnione zostały prawnie chronione interesy pokrzywdzonego;
- rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie.

Q

Jakie znaczenie mają cele procesu karnego?

Ustawowo określone cele procesu karnego są podstawą do sformułowania ogólnych dyrektyw procesu karnego:

- 1) trafnej reakcji prawnej,
- 2) uwzględnienia prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego,
- 3) rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie.

12. Na temat sprawiedliwości proceduralnej zob. szerzej J. Skorupka, *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013.

Q**Na czym polega realizacja dyrektywy trafnej reakcji karnej?**

Realizacja dyrektywy trafnej reakcji karnej sprowadza się do czterech postulatów:

- 1) nikt niewinny nie poniesie odpowiedzialności;
- 2) nikt winny nie powinien ponieść odpowiedzialności większej, niż na to zasłużył;
- 3) nikt winny nie powinien uniknąć odpowiedzialności;
- 4) nikt winny nie powinien ponieść odpowiedzialności mniejszej, niż na to zasłużył¹³.

Q**W jaki sposób przepisy Kodeksu postępowania karnego realizują dyrektywę uwzględnienia prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego?**

Przepisy Kodeksu postępowania karnego regulują pozycję procesową pokrzywdzonego, w szczególności przyznają mu szereg uprawnień w toku postępowania karnego, w tym:

- w postępowaniu przygotowawczym jest stroną uprawnioną do działania we własnym imieniu i zgodnie z własnym interesem;
- może składać wnioski o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia;
- przysługuje mu zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia oraz na postanowienie o umorzeniu śledztwa lub dochodzenia;
- może wnieść do sądu akt oskarżenia o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego (tzw. subsydiarny akt oskarżenia);
- po wniesieniu aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego, może aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego złożyć oświadczenie, że chce działać w charakterze oskarżyciela posiłkowego;
- jako oskarżyciel posiłkowy w postępowaniu sądowym nabywa status strony¹⁴.

13. Zob. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 43.

14. Zob. szerzej *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 43.

Kiedy zachodzi przewlekłość postępowania?

Przewlekłość postępowania zachodzi, gdy jest ono długotrwałe, prowadzone rozwlekłe i trwa ponad konieczność wyjaśnienia okoliczności faktycznych i prawnych niezbędnych do końcowego rozstrzygnięcia, będących w związku przyczynowym z działaniem lub bezczynnością sądu lub prokuratora. Innymi słowy przez przewlekłość postępowania należy rozumieć brak czynności zmierzających do rozstrzygnięcia, zachodzący dłużej niż jest to konieczne dla zgromadzenia dowodów, rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy.

Przez przewlekłość postępowania rozumie się w praktyce brak czynności zmierzających do rozstrzygnięcia, zachodzący dłużej niż jest to konieczne do rozważenia sprawy bądź zgromadzenia dowodów. Chodzi o to, by czynności zmierzające do wydania orzeczenia kończącego zabierały odpowiednią ilość czasu, to jest odbywały się bez zbędnej zwłoki, jak to Sąd Apelacyjny wyraził w postanowieniu z 1.10.2008 r., II S 6/08, LEX nr 484831. Taką zbędną zwłoką nie jest każdy upływ czasu, ale dopiero nadmierne odstępstwo od czasu zwykle koniecznego dla wykonania określonych czynności. Przewlekłość postępowania zachodzi wtedy tylko, gdy zwłoka w czynnościach jest nadmierna (rażąca) i nie znajduje uzasadnienia w obiektywnych okolicznościach sprawy (postanowienie SA w Krakowie z 23.11.2010 r., II S 28/10, LEX nr 783363).

Jakie można wyróżnić formy procesu karnego w toku jego historycznego rozwoju?

► forma skargowa

↳ charakteryzuje się przewagą w procesie zasady skargowości, zasady kontrydiktoryjności i zasady publiczności;

► forma inkwizycyjna

↳ charakteryzuje się obowiązywaniem zasady inkwizycyjności (śledczej), zaś marginalne znaczenie mają zasada kontrydiktoryjności i publiczności;

► **forma mieszana**

- ↳ cechują ją dynamiczne ujęcie zasady skargowości i inkwizycyjności, zależnie od etapu procesu – w postępowaniu przygotowawczym dominuje metoda śledcza, zaś przed sądem kontradiktoryjność¹⁵.

Q

Co to jest akcja cywilna w procesie karnym?

Akcja cywilna w procesie karnym jest to zbiorcza kategoria, w której mieszczą się różne czynności połączone jednym, wspólnym celem – nałożeniem na oskarżonego powinności prawnej świadczenia na rzecz pokrzywdzonego przestępstwem lub innej osoby. Składają się na nią:

- obowiązek naprawienia wyrządzonej szkody;
- odszkodowanie lub zadośćuczynienie z urzędu;
- nawiązka;
- świadczenie pieniężne.

Q

Jakie możemy wyróżnić tryby postępowania karnego?

Tryby postępowania możemy wyróżnić ze względu na różnorakie kryteria. Do najważniejszych należą¹⁶:

I. Ze względu na tryb ścigania:

- 1) z oskarżenia publicznego (z urzędu), który może być bezwarunkowy i warunkowy (na wniosek pokrzywdzonego bądź za zezwoleniem właściwego organu) oraz
- 2) z oskarżenia prywatnego, czyli postępowanie, które wszczyna się tylko na podstawie aktu oskarżenia wniesionego do sądu przez pokrzywdzonego, który od tej chwili staje się oskarżycielem prywatnym.

II. Ze względu na sposób uregulowania:

- 1) **tryb zwyczajny** – to przebieg procesu zmierzający do rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności karnej oskarżonego, uznany za typowy w danym systemie procesu;

15. Na temat form procesu karnego zob. szerzej S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, s. 77–78.

16. Zob. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 59 i n.

- 2) **tryb szczególny** – to przebieg procesu zmierzający również do rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności karnej oskarżonego, ale różniący się istotnie od postępowania zwyczajnego, w sposób z góry przewidziany przez ustawodawcę. Ze względu na stosunek trybów szczególnych do formalizmu postępowania zwyczajnego podzielić można postępowania (tryby) szczególne na trzy grupy:
- postępowania ekwiwalentne (np. postępowanie karne skarbowe zwyczajne);
 - postępowania wzbogacone (np. postępowanie przed sądami przysięgłych, prowadzone w sprawach o najpoważniejsze zbrodnie);
 - postępowania zredukowane (np. nakazowe)¹⁷.

Jakie funkcje realizują przepisy prawa karnego procesowego?

Przyjmuje się, że przepisy prawa karnego procesowego spełniają następujące funkcje¹⁸:

- 1) **prakseologiczną** (instrumentalną) – polegającą na ukształtowaniu procesu karnego w sposób pozwalający na osiągnięcie jego celów, a zatem **sprawiedliwości materialnej**, wymagającej pociągnięcia do odpowiedzialności jedynie sprawcy przestępstwa, któremu udowodniono winę w sposób przewidziany prawem i uwolnienia od tej odpowiedzialności osoby, której winy nie udowodniono, oraz **sprawiedliwości proceduralnej**, a więc ukształtowania procesu karnego w sposób pozwalający na sprawiedliwe rozstrzygnięcie o jego przedmiocie, po przeprowadzeniu rzetelnego postępowania karnego;
- 2) **gwarancyjną** – polegającą na ochronie przez prawo karne procesowe uczestników procesu karnego przed niezgodną z prawem,

17. Zob. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 63–64; por. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, s. 42–44.

18. Zob. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 80 i n. Por. M. Cieślak, *Polska procedura karna...*, s. 12 i n.

a zatem niedopuszczalną działalnością organów procesowych, czyli przed działalnością podjętą bez podstawy prawnej i poza granicami prawa. Funkcja gwarancyjna chroni także przed bezprawną działalnością podjętą przez innych uczestników (oskarżycieli prywatnych i posiłkowych, oskarżonego i pokrzywdzonego oraz ich reprezentantów, a także świadków i biegłych (ekspertów) i inne osoby wykonujące w procesie wyznaczone im przez prawo role;

- 3) **porządkującą** – przepisy prawa karnego procesowego wyznaczają porządek czynności, ich sekwencję, spełniają rolę koordynatora czynności procesowych. Ustalają prawa i obowiązki organów ścigania i orzekania oraz innych uczestników postępowania, wyznaczają im swoiste, konwencjonalne role (sędziego, oskarżyciela, pokrzywdzonego, świadka itp.), stwarzają prawną podstawę i ramy ich działania oraz określają formę podejmowanych czynności.

Jakie można wyróżnić funkcje procesowe realizowane przez odpowiednie podmioty w procesie karnym?

Wyróżniamy funkcje procesowe:

- 1) **ścigania**, zmierzającą do ustalenia, ujęcia i pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa; w stadium jurysdykcyjnym ściganie karne przybiera postać oskarżenia. Funkcję tę spełnia oskarżyciel: publiczny (w zasadzie prokurator), posiłkowy lub prywatny;
- 2) **obrony**, skierowaną na ochronę praw oraz interesów oskarżonego (podejrzanego) i zmierzającą do uzyskania dla niego najkorzystniejszego rozstrzygnięcia;
- 3) **orzekania** (rozstrzygania), polegającą na rozpoznaniu sprawy w procesie karnym i rozstrzygnięciu o jej przedmiocie, czyli kwestii odpowiedzialności prawnej (karnej i ewentualnie cywilnej) oskarżonego. Podmiotami funkcji rozstrzygania sprawy są:
 - **w stadium przygotowawczym** – organy śledztwa i dochodzenia oraz organy nadzoru. Są one w tym stadium równocześnie podmiotami ścigania karnego,

- w **stadium jurysdykcyjnym** – sąd, prezes sądu (przewodniczący wydziału, sędzia upoważniony) oraz przewodniczący składu orzekającego¹⁹.

Jakie są granice procesu karnego?

Proces karny może być prowadzony jedynie w ustawowo wyznaczonych granicach. Stanowi o tym przepis art. 1 k.p.k., stosownie do którego postępowanie karne w sprawach należących do właściwości sądów toczy się według przepisów tego Kodeksu. Wymieniony przepis określa granice aktywności procesowej wszystkich uczestników postępowania karnego. Rozstrzygnięcie kwestii odpowiedzialności karnej oskarżonego może wszak nastąpić jedynie według reguł przewidzianych w tym Kodeksie²⁰.

Jaki charakter mają granice procesu karnego?

Granice procesu karnego mają charakter:

- 1) podmiotowy,
- 2) przedmiotowy,
- 3) temporalny.

Ad 1. Podmiotowe granice wyznaczone są przez przepisy prawa określające organy i strony procesu karnego (kto prowadzi proces i kto jest jego podmiotem).

Ad 2. Granice temporalne wyznaczone są przez przepisy określające czas, a więc początek i koniec procesu karnego.

Ad 3. Granice przedmiotowe wyznaczone są przez przepisy określające zakres dozwolonego postępowania organów i stron postępowania²¹.

19. Zob. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 85 i n.

20. Zob. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 90.

21. Zob. szerzej *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 92–93.

Q

Czym jest wymiar sprawiedliwości i jakie podmioty sprawują wymiar sprawiedliwości w Polsce?

- ▶ Przyjmuje się, że w znaczeniu podmiotowym wymiar sprawiedliwości oznacza wyłącznie działalność sądów. Natomiast w znaczeniu przedmiotowym – wymiar sprawiedliwości polega na rozstrzyganiu konfliktów niezależnie od tego, czy czynią to sądy, czy inne organy.
- ▶ W procesie karnym organem wymiaru sprawiedliwości jest zatem sąd. Pozostałe organy występujące w procesie karnym, czyli prokurator oraz inne organy ścigania, są jedynie organami współdziałającymi w wymiarze sprawiedliwości.

Q

Jaki charakter mają gwarancje prawidłowego wymiaru sprawiedliwości i gdzie zostały uregulowane?

Gwarancje prawidłowego wymiaru sprawiedliwości mają charakter:

- ▶ ustrojowy,
- ▶ organizacyjny,
- ▶ proceduralny.

Zostały określone w Konstytucji RP, ustawie – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz w Kodeksie postępowania karnego.

- Do najważniejszych gwarancji prawidłowego wymiaru sprawiedliwości należą:
 - 1) rozpoznanie sprawy w sposób sprawiedliwy i jawny, bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd – strona przedmiotowa;
 - 2) wymiar sprawiedliwości ma być sprawowany przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Natomiast sprawa ma być rozpatrzona przez sąd właściwy, sprawiedliwie i jawnie oraz bez nieuzasadnionej zwłoki – strona podmiotowa.
- Dla zagwarantowania rozpoznania sprawy sprawiedliwie, przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd, niezbędne jest zapewnienie określonego statusu sędziego poprzez:

- 1) posiadanie obywatelstwa polskiego i korzystanie z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
 - 2) wysokie kwalifikacje zawodowe i etyczne,
 - 3) nieusuwalność sędziego,
 - 4) stałość stanowiska,
 - 5) nieprzenoszalność sędziego na inne stanowisko,
 - 6) zakaz przynależności do partii politycznych,
 - 7) niedopuszczalność podjęcia innego zatrudnienia i sposobu zarobkowania,
 - 8) immunitet sędziowski,
 - 9) odpowiedzialność dyscyplinarną sędziego,
 - 10) materialny status sędziego²².
- Gwarancje prawidłowego sprawowania wymiaru sprawiedliwości wiążą się także z:
 - 1) nadrzędnością sądu wobec stron procesowych,
 - 2) kolegialnością orzekania,
 - 3) obiektywizmem w prowadzeniu postępowania,
 - 4) tajemnicą narady i głosowania nad orzeczeniem,
 - 5) autonomią orzekania²³.

22. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 103; szerzej zob. J. Skorupka, *O sprawiedliwości procesu...*, s. 98–129.

23. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 103; szerzej zob. J. Skorupka, *O sprawiedliwości procesu...*, s. 98–129.

ROZDZIAŁ II

Postępowanie mediacyjne

Q

Czy postępowanie karne przewiduje mediację i jakie przepisy ją regulują?

W Kodeksie postępowania karnego uregulowano instytucję mediacji w art. 23a § 1–7.

Ponadto szczegółowe kwestie postępowania mediacyjnego zostały uregulowane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 7.05.2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. poz. 716).

Q

Czym jest mediacja i jaki ma cel?

Mediację stanowią dobrowolne negocjacje pomiędzy osobami lub grupami osób będących w sporze wywołanym popełnieniem przestępstwa, prowadzone z udziałem osoby trzeciej (mediatora), mającej za zadanie podtrzymywanie i ułatwianie przebiegu negocjacji, bez narzucania stronom rozstrzygnięcia¹.

Celem postępowania mediacyjnego jest rozwiązanie konfliktu między pokrzywdzonym a oskarżonym. Porozumienie to nie ma charakteru czynności procesowej.

1. Szerzej na temat mediacji zob. E. Bienkowska, *Istota i znaczenie mediacji*, Katowice 1999.

Jakie znaczenie ma wynik mediacji w procesie karnym?

Wyniki mediacji mają wpływ na sposób zastosowania niektórych instytucji procesowych lub mają znaczenie dla złagodzenia odpowiedzialności karnej sprawcy:

- ▶ mediacja ułatwia dochodzenie do formalnych porozumień procesowych przewidzianych w art. 335 k.p.k. (skazanie bez rozprawy), art. 387 k.p.k. (dobrowolne poddanie się karze);
- ▶ pojednanie się sprawcy i ofiary (oskarżonego z pokrzywdzonym) ma znaczenie przy nadzwyczajnym złagodzeniu kary (art. 60 § 2 k.k.) oraz przy wymiarze kary (art. 53 § 3 k.k.).

Pozytywny wynik mediacji nie wyłącza odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego.

W sprawach z **oskarżenia prywatnego**, jeżeli w wyniku mediacji dojdzie do porozumienia pomiędzy pokrzywdzonym a oskarżonym, to w postępowaniu prywatnoscargowym, na posiedzeniu sąd umarza postępowanie (art. 492 w zw. z art. 490 § 2 k.p.k.).

Przepis art. 492 § 1 k.p.k. nie ma zastosowania w sprawie o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego. Przepis art. 492 § 1 k.p.k. jako znajdujący się w rozdziale 52 Kodeksu postępowania karnego oraz powiązany z innymi przepisami tego rozdziału może stanowić podstawę umorzenia postępowania tylko o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego. Natomiast występnek z art. 286 § 1 k.k. należy do przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego. Wobec tego pozytywne efekty mediacji przeprowadzonej między pokrzywdzonym a sprawcą przestępstwa publicznoscargowego mogą mieć jedynie wpływ na wymiar kary lub zastosowanie środków związanych z poddaniem sprawcy próbie, nie mogą jednak prowadzić do umorzenia postępowania o to przestępstwo (postanowienie SN z 4.11.2004 r., V KK 261/04, LEX nr 141329).

Q**Kiedy można zainicjować postępowanie mediacyjne?**

- ▶ W sprawach z oskarżenia publicznego mediacja może mieć miejsce w stadium przygotowawczym, międzyinstancyjnym i sądowym.
- ▶ W postępowaniu w sprawach z oskarżenia prywatnego sąd może – na wniosek stron lub za ich zgodą – wyznaczyć odpowiedni termin na przeprowadzenie postępowania mediacyjnego zamiast posiedzenia pojednawczego (art. 489 § 2 k.p.k.). Ponadto strony mogą w każdym czasie pojednać się – aż do prawomocnego zakończenia postępowania w sprawie (art. 499 k.p.k.).

Q**Czy udział w postępowaniu mediacyjnym jest obowiązkowy?**

Udział oskarżonego i pokrzywdzonego w postępowaniu mediacyjnym jest **dobrowolny**. Skierowanie do mediacji następuje z inicjatywy pokrzywdzonego lub oskarżonego albo za ich zgodą z inicjatywy organu procesowego.

Q**Kto kieruje sprawę do mediacji?**

Sprawę do mediacji mogą skierować następujące podmioty: sąd, referendarz sądowy, prokurator lub inny organ prowadzący postępowanie przygotowawcze, wydając w tym przedmiocie postanowienie.

Q**Kto przeprowadza mediację?**

Mediację przeprowadza instytucja lub osoba godna zaufania wskazana w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 7.05.2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. poz. 716).

Q**Ile może trwać mediacja?**

Postępowanie mediacyjne może trwać **miesiąc**. Tego okresu nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego.

Q**W jaki sposób może zakończyć się mediacja?**

- ▶ Po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego mediator sporządza pisemne sprawozdanie z jego wyników i przedstawia je organowi,

który skierował sprawę do takiego postępowania (§ 6 k.p.k. oraz § 16 wskazanego wyżej rozporządzenia).

- ▶ W trakcie mediacji strony mogą zawrzeć ugodę, pojednać się lub nie dojść do porozumienia.
- ▶ W razie zawarcia ugody stanowi ona załącznik do sprawozdania. Uгода powinna być podpisana przez oskarżonego, pokrzywdzonego i mediatora (art. 23 § 6 k.p.k.).

ROZDZIAŁ III

Zasady procesu karnego – zagadnienia ogólne

Czym są zasady prawa?

Zasady prawa w ujęciu teoretycznym to normy obowiązującego prawa lub ich logiczne konsekwencje oceniane jako podstawowe dla danego systemu prawa bądź jego części. Podstawową cechą norm stanowiących zasadę prawa jest ich doniosłość dla systemu prawa¹.

Niemniej jednak należy także zaakcentować „materialną treść” zasad jako norm prawnych wyrażających doniosłe systemowo wartości.

Stąd też, jeśli uwzględnić to, że zasada prawa stanowi postać nakazu realizacji wartości, to można przyjąć za R. Alexy’em, iż **zasady prawa stanowią normy nakazujące zrealizowanie pewnego stanu rzeczy w stopniu maksymalnym ze względu na istniejące możliwości faktyczne i prawne**².

Co decyduje o doniosłym charakterze zasad prawa?

O doniosłości zasad prawa dla systemu przesądzają następujące kryteria:

- 1) umiejscowienie (usytuowanie) „normy – zasady” w hierarchicznej strukturze systemu prawa;

1. Zob. M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2012, s. 23–25; M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2015, s. 35 i n. Por. S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974, s. 28–48, w szczególności s. 43.

2. Zob. R. Alexy, *Teoria praw podstawowych*, Warszawa 2010 (tłumaczenie B. Kwiatkowska i J. Zajadło), s. 74 i n.

- 2) stosunek (relacja) „normy – zasady” do innych norm systemu prawa;
- 3) rola „normy – zasady” w wyodrębnionej całości normatywnej oraz w kształtowaniu określonej instytucji prawnej;
- 4) uzasadnienie danej „normy – zasady” przez oceny pozaprawne, a także ocena celu, zadań i funkcji pełnionych przez te zasady w procesie ich stosowania³.

Co wyróżnia zasady prawa spośród innych norm prawnych?

- ▶ Normy o charakterze zasad znajdują się **najwyżej w strukturze systemu prawa**.
- ▶ Wysoka pozycja hierarchiczna zasad prawa w systemie źródeł prawa pociąga za sobą **niedopuszczalność derogacji „normy – zasady” przez normy niższego rzędu** oraz wyklucza niezgodność treściową (logiczną i prakseologiczną) „normy – zasady” z normami niższych szczebli struktury systemu.
- ▶ Zasady prawa **odwołują się do wartości stanowiących podstawę systemu prawa**, opierają się głównie na uzasadnieniu aksjologicznym, związanym z wysoką oceną wartości, które dana norma nakazuje chronić lub traktować preferencyjnie w porównaniu do innych wartości.
- ▶ Zasady prawa są **normami prawnymi nakazującymi (zakazującymi) realizowanie określonej wartości**⁴.

Jaką rolę pełnią zasady prawa w systemie prawa?

Zasady prawa spełniają następujące role w systemie prawa:

- ▶ wyznaczają kierunek działań prawodawczych, wskazując, jakie stany rzeczy prawodawca powinien osiągać przez tworzenie prawa oraz jakich wartości w procesie prawodawczym nie powinien naruszać, a także wskazując pewne sposoby ukształtowania określonych instytucji prawnych;

3. M. Kordela, *Zasady prawa...*, s. 105–106.

4. M. Kordela, *Zasady prawa...*, s. 105–106.

- ▶ ukierunkowują proces interpretacji przepisów prawa;
- ▶ wskazują kierunki stosowania prawa, zwłaszcza sposoby czynienia użytku z tzw. luzów decyzyjnych;
- ▶ ukierunkowują sposób czynienia użytku z różnych, przysługujących określonym podmiotom praw⁵.

Q

Jakie są najbardziej charakterystyczne cechy zasad prawa?

Najbardziej charakterystyczną cechą zasad prawa jest ich **optymalizacyjny charakter**⁶:

- ▶ zasady prawa zawierają nakazy realizacji wskazanego przez nie stanu rzeczy w stopniu najwyższym, który jest możliwy do zrealizowania w danym momencie. Na adresacie zasady ciąży powinność osiągnięcia pewnego stanu rzeczy w określonym stopniu, który nie jest ostatecznie przesądzony, aż do momentu zastosowania danej zasady;
- ▶ o poziomie urzeczywistnienia określonego w „normie – zasadzie” stanu rzeczy przesądzają istniejące w określonym momencie możliwości faktyczne i prawne. Ta cecha (teza optymalizacyjna czy idea optymalizacji) odróżnia zasady od zwykłych norm (reguł), których realizacja jest pełna oraz z góry założona przez ustawodawcę.

Drugą, charakterystyczną cechą zasad prawa jest „**otwartość tekstowa**” norm je wyrażających⁷:

- ↳ przejawia się to w ogólnym określeniu zakresu powinności adresata związanych z realizacją wartości chronionych przez zasadę prawa. Zakres powinienego zachowania adresata nie jest ostatecznie przesądzony. Aktualizuje się on dopiero w momencie zastosowania (spełnienia) danej zasady. Zasady prawa nie określają precyzyjnie sposobu zachowania podmiotów prawa, co stawia je w opozycji do zwykłych norm, dokładnie określających postępowanie adresata.

5. *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018, s. 118.

6. R. Alexy, *Teoria praw...*, s. 78. Zob. też P. Tuleja, *Normatywna treść praw jednostki w ustawach konstytucyjnych RP*, Warszawa 1997, s. 69–70.

7. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 118.

Q**Jak są wyrażane zasady prawa w tekście prawnym?**

- ▶ Zasady prawa mogą być formułowane albo w sposób wyraźny w tekstach prawnych (np. zasada domniemania niewinności określona w art. 5 § 1 k.p.k.), albo mogą też być zrekonstruowane z wielu przepisów prawa w następstwie ich analizy (np. zasada bezpośredniości).
- ▶ Występują też zasady wyprowadzone z powszechnie przyjmowanych podstaw porządku prawnego i kultury prawnej (np. zasada humanizmu).

Q**W jakim znaczeniu możemy ujmować zasady prawa?**

Zasady prawa pojmowane są w znaczeniu opisowym, dyrektywalnym i ocennym⁸.

- ▶ **Zasada prawa w znaczeniu opisowym** to wzorzec ukształtowania jakiejś instytucji prawnej. Wskazuje ona sposób rozstrzygnięcia danej kwestii, wyróżnionej z określonego punktu widzenia. W znaczeniu opisowym, mianem zasady prawa określa się zatem pewien wzorzec ukształtowania jakiejś instytucji prawnej (czy zespołu takich instytucji), w szczególnie doniosłych dla tej instytucji (zespołu instytucji) aspektach.
- ▶ **Zasada prawa w znaczeniu dyrektywalnym** to wypowiedź językowa uznana za szczególnie doniosłą i wskazująca wzorce powinnych zachowań lub stanów rzeczy. Przyjmuje się, że zasada prawa w znaczeniu dyrektywalnym stanowi szczególnie doniosły rodzaj normy postępowania, zgodnie z którą określony podmiot w odpowiednich, wskazanych przez nią okolicznościach zobowiązany jest do określonego w niej zachowania.
- ▶ **Zasady w znaczeniu ocennym** to wypowiedzi wyrażające aprobatę lub dezaprobatę czegoś; mogą wyrażać oceny zasadnicze (jak zasada ochrony godności człowieka) lub oceny proste (jak zasady ochrony dobra wspólnego)⁹.

8. Szerzej w kwestii zasad jako wypowiedzi opisowych i dyrektywalnych zob. M. Kordela, *Zasady prawa...*, s. 23–29.

9. Zob. M. Kordela, *Zasady prawa...*, s. 30.

W zależności od tego, czy chodzi o normy obowiązujące, czy normy nieobowiązujące, zasady dyrektywne dzieli się na zasady prawa oraz postulaty systemu prawa.

Q

Czym są zasady procesu karnego?

Zasady procesu karnego:

- ▶ są zasadami prawa sformułowanymi w tekście aktu prawnego bądź przyjętymi przez doktrynę, dla wyrażenia określonej wartości i kierunkowego rozwiązania jakiejś kwestii w procesie karnym;
- ▶ określają wzorce, według których ma być skonstruowany proces oraz ustalają kierunek zasadniczych rozwiązań dla danego modelu. Powszechnie przyjmuje się, że zasada procesowa to idea prawna o dyrektywalnym lub opisowym charakterze, mająca zasadnicze i kluczowe znaczenie w procesie;
- ▶ określają najważniejsze jego cechy *sensu largo*, a zatem konstrukcję procesu, jego model, sposób dochodzenia do ostatecznych ustaleń, pozycję i zakres gwarancji jego uczestników;
- ▶ charakteryzują się różną doniosłością. Niektóre z nich wyrażają wartości kardynalne dla całego systemu prawa, jak domniemanie niewinności oskarżonego, uzyskując status naczelných zasad procesu karnego. Inne wyrażają wartości o mniejszym ciężarze gatunkowym, jak zasada koncentracji rozprawy głównej¹⁰.

Q

Co decyduje o nadaniu zasadzie procesu karnego statusu naczelnej zasady tego procesu?

Aby zasada procesu karnego uzyskała status naczelnej zasady procesu karnego, musi wykazywać następujące cechy¹¹:

- ▶ podstawowe (węzłowe) znaczenie dla procesu karnego, określające jego najważniejsze cechy i spełniające nadrzędną rolę w stosunku

10. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 121–122.

11. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 122–123. Por. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2018, s. 213–215.

do innych norm prawa karnego procesowego; brak takiej zasady utrudniałby określenie modelu procesu;

- ▶ posiadanie określonej treści ideologicznej i społecznej;
- ▶ odniesienie bezpośrednio do procesu karnego;
- ▶ dyrektywalny charakter.

Należy pamiętać, że dla uznania danej zasady za naczelną w procesie karnym kryteria jej wyodrębnienia muszą być spełnione łącznie. Brak jednego z nich sprawia więc, że określonej zasady nie będzie można uznać za naczelną.

Dlaczego dokonujemy wyróżnienia naczelnych zasad procesu karnego?

Możemy wyróżnić cztery podstawowe grupy uzasadnień szczególnej doniosłości naczelnych zasad procesu karnego¹²:

- 1) **historyczne**, wskazujące na związek walki o prawa i wolności jednostki z hasłami zapewnienia gwarancji karnoprosesowych. Zasady naczelne wyrażają „wartości stanowiące największą zdobycz procesu karnego”. Na historyczną genezę doniosłości zasad wskazuje się w odniesieniu do następujących zasad: domniemania niewinności, sądowego wymiaru sprawiedliwości, wybieralności sędziów i udziału czynnika społecznego, prawa do obrony, jawności procesu czy swobodnej oceny dowodów;
- 2) **naukowe**, podkreślające przydatność zasad naczelnych dla porządkowania złożonych konstrukcji prawnych i zespołów instytucji, a także wskazywania na możliwość wyboru kierunku unormowania tych instytucji;
- 3) **dydaktyczne**, podkreślające doniosłość zasad naczelnych w zakresie, w jakim stwarzają możliwość uporządkowania i przekazania informacji o złożonych instytucjach procesowych, dzięki czemu

12. Zob. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 124–125.

ukazują wieloaspektowość ich oddziaływania, co usprawnia i ułatwia proces dydaktyczny;

- 4) **praktyczne**, podkreślające doniosłość zasad naczelných w procesie stosowania prawa, zwłaszcza jako dyrektyw interpretacyjnych, gdyż są swoistymi reflektorami niezbędnymi w interpretacji niejasnych często przepisów karnoprosesowych. Zasady naczelne mają też znaczenie w procesie legislacyjnym, wskazując alternatywne kierunki rozwiązań kwestii węzłowych w postępowaniu karnym.

Q

Dlaczego naczelne zasady procesu karnego mają doniosłe znaczenie dla postępowania karnego?

Doniosłość naczelných zasad procesu karnego **wynika ze znaczenia wartości, podlegającej ochronie i spełnieniu w toku postępowania**. Stanowią aksjologiczną podstawę prawa karnego procesowego, wartości wyrażone w naczelných zasadach procesowych determinują kształt prawa karnego procesowego i procesu karnego.

Q

Jakie funkcje spełniają naczelne zasady procesu karnego?

Naczelne zasady procesu karnego¹³:

- ▶ spełniają **funkcję porządkującą**, stanowiąc narzędzie systematyzujące i wydobywające elementy wspólne w całej procedurze oraz jej odrębnych fragmentach;
- ▶ stanowią **reguły interpretacyjne** wykładni przepisów procesowych;
- ▶ tworzą **najogólniejsze podstawy prawidłowego wymiaru sprawiedliwości** oraz obrazują wszystko, co powinno być zrealizowane w procesie karnym, a nadto wytyczają prawa, na podstawie których kształtuje się cały system prawa karnego procesowego i postępowanie karne.

13. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 123–124.

Jak możemy klasyfikować zasady procesu karnego?

W literaturze karnoprosesowej dokonuje się różnorodnych klasyfikacji zasad procesu karnego¹⁴.

W zależności od przyjętego kryterium podziału zasady procesu karnego możemy podzielić¹⁵:

- ▶ **na zasady abstrakcyjne i konkretne.** Pierwsze z nich dotyczą wzorców generalnych albo ogólnych idei, co do możliwości rozwiązania danej kwestii, a drugie odnoszą się do obowiązującego systemu prawa;
- ▶ **na zasady dominujące i uzupełniające.** Kryterium jest tu kreacja zbioru par zasad przeciwstawnych. Ta z obu przeciwstawnych zasad, której prawodawca przyznał większy zasięg, należy do kategorii zasad dominujących, druga zaś – do kategorii zasad uzupełniających;
- ▶ z uwagi na zakres obowiązywania zasady procesowej, który może odnosić się do:
 - **całego procesu karnego** (zasady: prawdy materialnej, swobodnej oceny dowodów, domniemania niewinności, *in dubio pro reo*, prawa do obrony),
 - **poszczególnych etapów procesu** (zasady: obiektywizmu, legalizmu, kontradiktoryjności i inkwizycyjności, jawności i tajności, ustności i pisemności);
- ▶ ze względu na źródło w obowiązujących przepisach prawnych. Jeżeli określona zasada wyrażona została w obowiązującym przepisie prawa, określa się ją mianem **zasady prawnie zdefiniowanej**. W przeciwnym razie, mówi się o **zasadzie prawnie niezdefiniowanej**;
- ▶ jeżeli źródłem zasady prawnie zdefiniowanej są przepisy ustawy zasadniczej, zasada ma charakter **zasady konstytucyjnej**, a gdy źródłem są przepisy ustaw zwykłych bądź ratyfikowanych umów międzynarodowych – **zasady pozakonstytucyjnej**.

14. Zob. np. M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1973, s. 211–214; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, s. 215–217.

15. Przyjmuję za J. Skorupka [w:] *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 125–127.

Q**Czy między zasadami prawa może dochodzić do kolizji?**

- ▶ W teorii prawa wskazuje się, że może dochodzić do kolizji zasad¹⁶.
- ▶ Jest to jednak kolizja o specyficznym charakterze z uwagi na sposób jej rozstrzygnięcia.

W przeciwieństwie do sytuacji kolizji między „zwykłymi normami” (obowiązującymi w sposób zupełny), gdzie znaczenie mają reguły kolizyjne wskazujące, która z norm pozostających w kolizji znajduje zastosowanie, a która nie obowiązuje, w **przypadku kolizji zasad prawa obowiązuje inna procedura uchylania kolizji**.

Zasady, jako nakazy optymalizacyjne wyrażające obowiązek zrealizowania danego stanu rzeczy w najwyższym stopniu, jaki jest faktycznie i prawnie możliwy, podlegają badaniu zgodnie z wymogami zasady proporcjonalności.

Elementy faktyczne poddaje się ocenie przez pryzmat celowości i adekwatności, a elementy prawne – przez pryzmat zasady proporcjonalności w wąskim znaczeniu. Kolizja zasad nie powoduje konieczności odmówienia jednej z nich statusu normy wiążącej prawnie. W związku z tym **przyjmowana jest specjalna procedura stosowania zasad prawa, zwana „ważeniem”, „balansowaniem” czy „harmonizowaniem” zasad**.

Procedura „ważenia” zasad polega na wyborze zasady „ważniejszej” i uczynieniu z niej jedynej podstawy rozstrzygnięcia. Jeżeli taki wybór jest niemożliwy, wówczas należy rozważyć większą liczbę zasad i zrealizować je w takim samym stopniu albo wprowadzić ich stopniowanie, przez co poszczególne zasady i chronione przez nie wartości uwzględnione zostaną w różnym stopniu.

16. Zob. M. Pełka, *Konflikt uprawnień w teorii Ronalda Dworkina*, Warszawa 2012, s. 208–233, w odniesieniu do zagadnienia kolizji zasad w konflikcie uprawnień w koncepcji R. Dworkina oraz R. Alexy’ego, *Teoria praw...*, s. 79–87. Zob. też P. Tuleja, *Normatywna treść praw jednostki...*, s. 70–77.

Konkurujące ze sobą zasady wykluczają jednoczesne i pełne uczynienie ich podstawą decyzji procesowej. Nakłada to na sąd lub prokuratora obowiązek przypisania opozycyjnym zasadom odpowiedniej wagi, w zależności od okoliczności faktycznych i prawnych. Spełnienie danej zasady relatywizowane jest więc do stopnia faktycznych i prawnych możliwości w określonym stanie faktycznym oraz do obowiązujących zasad opozycyjnych.

W sytuacji kolizji między zasadą prawa a „zwykłą normą” należy tak ustalić znaczenie interpretowanej normy, aby nie było ono z zasadą sprzeczne, jako konsekwencja pierwszeństwa zasady prawa przed zwykłymi normami. Jeżeli na gruncie wykładni językowej istnieją wątpliwości co do znaczenia normy zwykłej, należy wybrać taki wynik zastosowania kolejnych metod wykładni, który jest zgodny z zasadami części systemu prawa, tj. prawa karnego procesowego oraz całego systemu prawa.

Jak przedstawia się systematyka naczelných zasad procesu karnego?

Możemy wyodrębnić cztery następujące podzbiory zasad¹⁷:

1. zasady wszczęcia procesu

- legalizmu i oportunizmu,
- działania z urzędu,
- skargowości;

2. zasady prowadzenia procesu karnego

- udziału czynnika społecznego w procesie karnym,
- samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego,
- obiektywizmu,
- działania z urzędu,
- szybkości,
- kontrydiktoryjności oraz inkwizycyjności,
- jawności i tajności,

17. Przyjmuję za J. Skorupkę [w:] *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 131.

- ustności i pisemności,
- instancyjności;
- 3. zasady postępowania dowodowego
 - prawdy materialnej,
 - bezpośredniości,
 - swobodnej oceny dowodów;
- 4. zasady gwarancyjne oskarżonego
 - domniemania niewinności,
 - *in dubio pro reo*,
 - prawo do obrony.

POSZCZEGÓLNE ZASADY PROCESU KARNEGO

1. ZASADY WSZCZĘCIA PROCESU

Jaka jest istota zasady legalizmu procesowego?

Zasada legalizmu wyraża dyrektywę nakazującą organowi procesowemu wszczynanie i prowadzenie postępowania o każde przestępstwo ścigane z urzędu, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie jego popełnienia, gdy jest to prawnie dopuszczalne¹⁸.

→ Należy odróżnić zasadę legalizmu procesowego od konstytucyjnej zasady legalizmu, wyrażonej w art. 7 Konstytucji RP, stanowiącej dyrektywę, zgodnie z którą organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Z tego powodu niekiedy konstytucyjną zasadę legalizmu na gruncie nauki procesu karnego nazywa się zasadą praworządności.

18. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 132. Na temat zasady legalizmu zob. szerzej J. Tyłman, *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965.

Istotę legalizmu wyraża art. 10 § 2 k.p.k. stanowiący, że z wyjątkiem wypadków określonych w ustawie lub w prawie międzynarodowym nikt nie może być zwolniony od odpowiedzialności za popełnione przestępstwo, gdyż każdy, kto popełnił przestępstwo, powinien zostać pociągnięty do odpowiedzialności.

- W polskim procesie karnym przyjęto zasadę **legalizmu materialnego**, gdyż postępowanie karne wszczyna się wówczas, gdy społeczna szkodliwość popełnionego czynu zabronionego nie jest znikoma¹⁹.

Zgodnie z art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. nie wszczyna się postępowania, a wszczęte umarza, jeżeli społeczna szkodliwość czynu jest znikoma.

- Zasada legalizmu **odnosi się do czynów ściganych z urzędu**. Oznacza to, że:
 - ↳ na organy powołane do ścigania przestępstw zasada legalizmu nakłada obowiązek wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego w sprawach publicznoskargowych (art. 10 § 1 k.p.k.);
 - ↳ na oskarżyciela publicznego zasada legalizmu nakłada obowiązek wniesienia i popierania oskarżenia przed sądem (art. 10 § 1 k.p.k.).

Ujęcie zasady legalizmu pozwala na wyróżnienie **dwóch płaszczyzn** odnoszących się do różnych etapów postępowania (przygotowawczego i głównego) oraz różnych jej adresatów (organy ścigania, oskarżyciel publiczny) w zależności od tego, o który aspekt legalizmu chodzi:

- obowiązek wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego;
- wniesienie i popieranie oskarżenia przed sądem, odnoszące się do postępowania głównego²⁰.

19. Tak *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 132; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, s. 297.

20. *Proces karny*, red. J. Skorupka, s. 134.

Na czym polega oportunizm procesowy i jakie są przejawy tej zasady procesowej?

- ▶ Przeciwnością zasady legalizmu jest zasada oportunizmu, która oznacza uprawnienie do oceny celowości ścigania.
 - ↳ **Przejawem oportunizmu są następujące sytuacje:**
 - 1) ściganie przestępstw prywatnoskargowych;
 - 2) uznanie, iż czyn zabroniony ma znikomą szkodliwość społeczną, co pozwala na zaniechanie jego ścigania;
 - 3) tzw. umorzenie absorpcyjne, o którym mowa w art. 11 k.p.k.;
 - 4) dopuszczenie do złożenia przez podejrzanego zeznań w charakterze świadka na podstawie art. 5 ust. 1 ustawy z 25.06.1977 r. o świadku koronnym (Dz.U. z 2016 r. poz. 1197). W takim wypadku organ procesowy decyduje o zaniechaniu ścigania sprawcy przestępstwa, który w postępowaniu karnym występuje w charakterze (roli) świadka koronnego;
 - 5) odmowa wszczęcia postępowania przez prokuratora wojskowego w sprawie o przestępstwo ścigane na wniosek dowódcy jednostki wojskowej, jeśli wobec sprawcy zastosowano już środki przewidziane w wojskowych przepisach dyscyplinarnych.

Nie stanowią odstępstwa od zasady legalizmu konsensualne sposoby zakończenia postępowania karnego oparte na porozumieniu zawartym przez organ postępowania (prokurator lub sąd) z oskarżonym (skazanie bez rozprawy z art. 335 § 1 i 2 k.p.k. i dobrowolne poddanie się karze z art. 387 § 1 k.p.k.). W każdym z tych wypadków postępowanie karne jest wszczynane i kończy się orzeczeniem o pociągnięciu sprawcy przestępstwa do odpowiedzialności.

Na czym polega zasada działania z urzędu?

Zasada działania z urzędu jest to zasada prawnie zdefiniowana, pozakonstytucyjna, określona w art. 9 § 1 k.p.k., wyrażająca dyrektywę, że organy procesowe prowadzą postępowanie i dokonują czynności

z urzędu, chyba że ustawa uzależnia to od wniosku określonej osoby, instytucji lub organu albo od zezwolenia władzy.

- ▶ **Adresatami zasady** są organy prowadzące postępowanie, tj. w postępowaniu przygotowawczym prokurator, Policja i organy, o których mowa w art. 312 k.p.k., a w postępowaniu jurysdykcyjnym – sąd.
- ▶ Postępowanie przygotowawcze wszczyna się, **jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego**. W takim wypadku wydaje się z urzędu lub na skutek zawiadomienia o przestępstwie postanowienie o wszczęciu śledztwa. Ściganie niektórych przestępstw publicznoskargowych jest uzależnione od wniosku pokrzywdzonego.

Po złożeniu wniosku ściganie jest prowadzone z urzędu.

Wniosek o ściganie może być zatem złożony na piśmie albo ustnie do protokołu przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka.

Brak wniosku o ściganie wyklucza wszczęcie postępowania, a postępowanie wszczęte pomimo braku wniosku podlega umorzeniu (art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k.). Brak wniosku o ściganie może być jednak uzupełniony w każdym stadium toczącego się postępowania karnego.

W art. 12 § 2 k.p.k. została wyrażona zasada niepodzielności wniosku, zgodnie z którą wniosek o ściganie wywołuje skutki nie tylko w odniesieniu do osoby, której dotyczy, lecz także w odniesieniu do osób, których czyny pozostają w ścisłym związku z czynem osoby wskazanej we wniosku. Przy czym zgodnie z art. 12 § 2 zdanie drugie k.p.k. zasada niepodzielności wniosku nie dotyczy osoby najbliższej.

Zgodnie z treścią art. 12 § 3 k.p.k. złożony wniosek może być **cofnięty** po spełnieniu dwóch warunków:

- 1) nie upłynął maksymalny termin, do którego cofnięcie wniosku jest dopuszczalne;

2) uzyskanie zgody prokuratora lub sądu w zależności od fazy postępowania.

Wniosek może być cofnięty do chwili zamknięcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. Termin ten ma charakter prekluzyjny i nie podlega przywróceniu.

Dla skuteczności cofnięcia wniosku o ściganie organ procesowy musi wyrazić na to zgodę.

Zasada działania z urzędu odnosi się także **do osób korzystających z immunitetu formalnego**, który zapewnia niedopuszczalność wszczęcia i przeprowadzenia postępowania karnego przeciwko sprawcy przestępstwa bez zgody uprawnionego organu.

Obowiązek uzyskania zezwolenia na ściganie został nałożony na oskarżyciela, a nie na organ ścigania, czyli na prokuratora.

Na czym polega zasada skargowości?

Zasada skargowości jest to zasada prawnie zdefiniowana, pozakonstytucyjna, określona w art. 14 § 1 k.p.k., wyrażająca dyrektywę, że wszczęcie postępowania sądowego następuje na żądanie uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu.

Postępowanie sądowe to nie tylko postępowanie prowadzone przez sąd pierwszej instancji, lecz także postępowanie odwoławcze, postępowanie kasacyjne i wznowieniowe.

Żądanie uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu, inicjujące postępowanie sądowe, to **skarga**.

Skarga (żądanie) to wniosek podmiotu bezpośrednio zainteresowanego wszczęciem stosownego postępowania.

Skargi		
zasadnicze inicjują postępowanie zasadnicze, np.: – akt oskarżenia (art. 331 § 1 k.p.k.), wniosek o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków (art. 335 § 1 i 2 k.p.k.), – wniosek o warunkowe umorzenie postępowania karnego (art. 336 § 1 k.p.k.), – wniosek o umorzenie postępowania i zastosowanie środków zabezpieczających (art. 324 § 1 k.p.k.).	etapowe uruchamiają kolejne stadia postępowania, np.: – apelacja (art. 444 § 1 k.p.k.), – zażalenie (art. 459 § 1 i 2 k.p.k.), – sprzeciw od wyroku nakazowego (art. 506 § 1 k.p.k.), – kasacja (art. 519 i 521 § 1 i 2 k.p.k.), – wniosek o wznowienie postępowania sądowego (art. 542 § 1 k.p.k.).	incydentalne uruchamiają odpowiednie postępowanie incydentalne, np.: – w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania w postępowaniu przygotowawczym (art. 250 § 2 k.p.k.), – w przedmiocie odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie oraz niesłuszne zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie (art. 554 § 1 k.p.k.), – w przedmiocie utaskawienia (art. 560 § 1 k.p.k.).

Opracowanie własne.

Wszczęcie postępowania bez skargi uprawnionego oskarżyciela jest niedopuszczalne, w razie wszczęcia podlega zaś ono umorzeniu na podstawie art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. Rozpoznanie sprawy bez skargi uprawnionego oskarżyciela stanowi bezwzględny powód odwoławczy z art. 439 § 1 pkt 9 oraz art. 523 § 1 k.p.k.

Jakie podmioty są uprawnione do złożenia skargi zasadniczej, inicjującej postępowanie sądowe?

Uprawnionym do złożenia skargi zasadniczej jest **oskarżyciel**:

- 1) publiczny (art. 45 § 1 k.p.k.),
- 2) prywatny (art. 59 § 1 k.p.k.),
- 3) posiłkowy, jeśli wnosi subsydiarny akt oskarżenia (art. 55 § 1 k.p.k.),
- 4) organy Inspekcji Handlowej, organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej, naczelnik urzędu celno-skarbowego, Prezes Urzędu

Komunikacji Elektronicznej, a także Straż Graniczna mogą wnosić akty oskarżenia w sprawach określonych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 22.09.2015 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 522), w których było prowadzone dochodzenie, chyba że akt oskarżenia wniósł prokurator.

Jakie znaczenie ma zasada skargowości?

- **Skarga** uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu **zakreśla granice postępowania sądowego**.

Wyjątkowo, w przypadku skarg etapowych ustawa pozwala jednak – w określonych wypadkach – na wyjście poza granice skargi (art. 433 § 1, art. 435, 439 § 1, art. 440 i 536 k.p.k.).

- ↳ Granice oskarżenia wyznacza zdarzenie historyczne, na którym jest oparte oskarżenie.
 - ↳ Granice oskarżenia zostają zachowane dopóty, dopóki w miejsce czynu zarzucanego, w ramach tego samego zdarzenia historycznego, można przypisać oskarżonemu czyn, nawet ze zmienionym opisem i jego oceną prawną, ale mieszczący się w tym samym zespole zachowań sprawcy.
- **Akt oskarżenia**, jako skarga zasadnicza, nie tylko inicjuje postępowanie sądowe, lecz także **zakreśla jego ramy**, wymagające nadto zachowania **tożsamości czynu zarzucanego i przypisanego sprawcy**.

Niezmiennność zakresu oskarżenia należy do pryncypiów procesu karnego.

Z chwilą wniesienia aktu oskarżenia prokurator traci uprawnienia do modyfikowania zarówno opisu, jak i kwalifikacji prawnej zarzucanego czynu. Może jedynie cofnąć akt oskarżenia (art. 14 § 2 k.p.k.) albo złożyć wniosek o zmianę opisu lub kwalifikacji prawnej czynu, jednak pod warunkiem niewykroczenia poza granice oskarżenia.

Czy oskarżyciel publiczny może cofnąć akt oskarżenia?

- ▶ Oskarżyciel publiczny może cofnąć akt oskarżenia do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. W toku przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji cofnięcie aktu oskarżenia dopuszczalne jest jedynie za zgodą oskarżonego. Ponowne wniesienie aktu oskarżenia przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn jest niedopuszczalne (art. 14 k.p.k.).
- ▶ Cofnięcie aktu oskarżenia do rozpoczęcia przewodu sądowego, a więc do odczytania aktu oskarżenia (art. 385 § 1 k.p.k.), może nastąpić bez zgody oskarżonego. Po rozpoczęciu przewodu sądowego cofnięcie aktu oskarżenia wymaga już zgody oskarżonego.
- ▶ Cofnięcie aktu oskarżenia oznacza brak skargi oskarżyciela publicznego. Powoduje to wystąpienie przeszkody procesowej w postaci braku skargi uprawnionego oskarżyciela, o której mowa w art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k., i w konsekwencji umorzenie postępowania.

Jeżeli w sprawie występuje oskarżyciel posiłkowy uboczny, cofnięcie aktu oskarżenia nie pozbawia go uprawnień oskarżycielskich (art. 54 § 2 k.p.k.). W takim wypadku może on oświadczyć, że popiera akt oskarżenia i w dalszym toku postępowania występuje jako oskarżyciel posiłkowy subsydiarny (art. 53 *in fine* k.p.k.).

2. ZASADY PROWADZENIA PROCESU KARNEGO

Na czym polega zasada udziału czynnika społecznego w procesie karnym?

Jest to zasada prawnie zdefiniowana, konstytucyjna, wyrażona w art. 182 Konstytucji RP oraz w art. 3 k.p.k.

Konstytucja RP w art. 182 stanowi, że udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa.

- ▶ Konkretyzując tę normę, art. 3 k.p.k. wskazuje, że udział czynnika społecznego w postępowaniu karnym odbywa się w granicach określonych w ustawie:
 - ↳ Udział obywateli w postępowaniu karnym wyraża się w udziale w składzie orzekającym sądu oraz w udziale przedstawiciela społecznego.
 - ↳ Formą udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jest również dostęp do publicznie odbywanych rozpraw.
- ▶ W sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości obywatele biorą udział przez uczestnictwo ławników w rozpoznawaniu spraw przed sądami w pierwszej instancji, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 4 § 1 ustawy z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 ze zm.). Przepisy Kodeksu postępowania karnego przewidują, że:
 - z udziałem ławników orzeka sąd okręgowy jako sąd pierwszej instancji w sprawach o zbrodnie (art. 28 § 2 k.p.k.) oraz w sprawach o przestępstwa, za które ustawa przewiduje karę dożywotniego pozbawienia wolności (art. 28 § 4 k.p.k.);
 - sąd pierwszej instancji (rejonowy i okręgowy) może postanowić o rozpoznaniu sprawy w składzie ławniczym, tj. jednego sędziego i dwóch ławników ze względu na szczególną zawartość sprawy lub jej wagę (art. 28 § 3 k.p.k.).

Przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają takie same prawa jak sędziowie.

- ▶ Formą udziału czynnika społecznego w orzekaniu jest także instytucja przedstawiciela społecznego określona w art. 90–91 k.p.k.
 - ↳ Działalność przedstawiciela organizacji społecznych, kierującego się wyłącznie interesem społecznym, wyraża się w przekazywaniu opinii środowiska, w którym oskarżony mieszka, pracuje lub w inny sposób udziela się.
 - ↳ Przedstawicielem społecznym jest podmiot, który w postępowaniu sądowym do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego zgłosił swój

udział w postępowaniu jako przedstawiciel organizacji społecznej, co może mieć miejsce tylko wtedy, gdy zachodzi potrzeba ochrony interesu społecznego lub interesu indywidualnego, objętego zadaniami statutowymi tej organizacji, w szczególności ochrony wolności i praw człowieka.

- ↳ Sąd dopuszcza przedstawiciela organizacji społecznej do występowania w sprawie, jeżeli przynajmniej jedna ze stron wyrazi na to zgodę, z tym że strona może w każdym czasie cofnąć wyrażoną zgodę.
- ↳ Przedstawiciel społeczny może działać tylko w postępowaniu sądowym. Może on uczestniczyć w rozprawie, wypowiadać się i składać oświadczenia na piśmie. Poza wymienionymi nie przysługują mu inne uprawnienia procesowe.
- ↳ Sąd może ograniczyć liczbę przedstawicieli organizacji społecznych występujących w sprawie, jeżeli jest to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania.

Na czym polega zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego?
Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego jest to zasada prawnie zdefiniowana, pozakonstytucyjna, określona w art. 8 k.p.k., wyrażająca dyrektywę, że sąd karny samodzielnie kształtuje zarówno faktyczną, jak i prawną podstawę każdego rozstrzygnięcia²¹.

- Omawiana zasada oznacza **autonomię orzekania** o przedmiocie procesu. Sąd karny nie jest związany rozstrzygnięciem danej kwestii przez sąd cywilny lub organy administracyjne²². Sąd rozpoznający sprawę karną jest związany tylko prawomocnymi rozstrzygnięciami sądu kształtującymi prawo albo stosunek prawny.

21. Zob. P. Hofmański, *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego*, Katowice 1988.

22. W kwestii wpływu decyzji administracyjnych na rozstrzygnięcia sądu karnego zob. O.M. Piaskowska, *Znaczenie rozstrzygnięć administracyjnych w procesie karnym*, Warszawa 2014.

- Pojęcie „zagadnienia faktyczne i prawne” należy rozumieć szeroko. Obejmuje ono ocenę prawną faktów, jak i kwestię samych ustaleń faktycznych jako konieczną podstawę, z której dopiero mogą się wyłonić konkretne zagadnienia prawne. Sąd rozpoznający daną sprawę ma – co do zasady – obowiązek rozstrzygać samodzielnie wszelkie zagadnienia prawne.
- Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego nie upoważnia do uznawania poglądów, rozstrzygnięć innych sądów czy organów.

Wyjątkiem są pytania prawne i wskazania sądu odwoławczego. Są one wiążące dla sądu, któremu sprawę przekazano do ponownego rozpoznania (art. 442 § 3 k.p.k.).

Jakie są ograniczenia samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego?

- Zasada samodzielności jurysdykcyjnej **ograniczona jest kilkoma wyjątkami**. Stosownie do art. 8 § 2 k.p.k. wiążące są rozstrzygnięcia sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny. Do ograniczeń zaliczamy:
 - 1) **rozstrzygnięcia konstytutywne**, czyli takie, które wywołują skutek prawotwórczy w postaci całkowitej lub częściowej zmiany dotychczasowego stanu rzeczy;
 - 2) **treść orzeczenia sądu administracyjnego**, wynikająca stąd, że decyzja administracyjna może kształtować konieczny element stanu faktycznego decydujący o zaistnieniu przestępstwa; pamiętać przy tym trzeba, że w kwestii związania sądu karnego ustaleniami **organów podatkowych** to sąd karny jest legitymowany do tego, aby samodzielnie badać kwestię istnienia zobowiązania podatkowego oraz wysokość podatku określonego decyzją organów administracyjnych²³;
 - 3) sąd karny jest także związany **rozstrzygnięciem innego sądu karnego** w następujących układach procesowych:

23. Por. O.M. Piaskowska, *Znaczenie rozstrzygnięć administracyjnych...*, s. 131–149.

- a) w wypadku ustalania warunków recydywy określonej w art. 64 § 1 lub 2 k.k. jest związany uprzednim wyrokiem skazującym sprawcę. Nie może zatem np. uznać, że przestępstwo, za które sprawca uprzednio został skazany, nie było popełnione umyślnie,
- b) sąd orzekający w przedmiocie wznowienia postępowania jest związany wyrokiem skazującym stanowiącym podstawę wznowienia postępowania określoną w art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k. i nie może badać, czy przestępstwo, którego wyrok ten dotyczy, zostało popełnione. Jeżeli jednak wniosek o wznowienie na tej podstawie postępowania jest wspierany orzeczeniem stwierdzającym niemożność wydania wyroku skazującego (art. 541 § 1 *in fine* k.p.k.), sąd orzekający o wznowieniu samodzielnie ustala fakt jego popełnienia,
- c) sąd orzekający karę łączną jest związany wyrokami, którymi orzeczono kary podlegające połączeniu.

Sąd karny **nie jest** związany orzeczeniem sądu karnego zapadłym w innej sprawie, a także ustaleniami faktycznymi czy treścią wyroku w sprawie jednego ze współsprawców przestępstwa, rozpoznanej odrębnie, gdy następnie rozpoznaje sprawę innego współuczestnika przestępstwa.

► Sąd karny jest także związany:

- 1) uchwałą SN zapadłą w wyniku rozpoznania zagadnienia prawnego przekazanego przez sąd odwoławczy (art. 441 § 3 k.p.k.);
- 2) zapatrywaniem sądu odwoławczego wiążącym sąd, któremu przekazano sprawę do ponownego rozpoznania (art. 442 § 3 k.p.k.). Sąd odwoławczy nie może jednak ograniczać zasady swobodnej oceny dowodów (art. 7 k.p.k.) przez sąd pierwszej instancji poprzez wskazania co do oceny dowodów;
- 3) orzeczeniem organów międzynarodowych, zwłaszcza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jeśli wynika z niego potrzeba wznowienia postępowania (art. 540 § 3 k.p.k.);